

ПРОГРАМА
проведення читацької конференції
„Велич творчості Майстра”
(до 200-річчя з дня народження М.Гоголя)

I. Вступне слово.

II. 1. Сторінками життя великого письменника.

2. З Україною в серці: шляхи творчої долі М.Гоголя.

3. Гоголівськими стежками по Україні.

4. Великий українець: чужий серед своїх і свій серед чужих.

III. Закінчення.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Сьогоднішній наш захід „Велич творчості Майстра” присвячено 200-річчю з дня народження Миколи Васильовича Гоголя. Він для нас – знайомий незнайомець. Сам називав себе містичним письменником. Дійсно, все його життя і його спадщина – суцільна таїна „Творчість Гоголя привертає увагу багатьох поколінь науковців, але цей процес не вичерпав себе. Дискусії навколо творів майстра та його імені й досі тривають. І це закономірно, тому що Гоголь – справді „цілий світ”, великий і різнобарвний. Для росіян він – Николай Васильевич, для українців – Микола Васильович, італійські друзі називали його – синьйор Нікколо, для людства він просто Гоголь, великий чародій слова, ясновидець, який мав дар проникати в таємницю душі людської.

То ж давай сьогодні разом поринемо в гоголівський світ, спробуємо „відчути його багатогранність і неповторну красу”.

*Вірш І.Драча
„До Гоголя”*

Все Гоголя про Гоголя питаю –
Яким він був? І в чому таїна,
Що сам собі усе про нього втаюю,
Вночі він ближче, гірше завидна.

Всі таємниці вдень скресають льодом.
Стаєш нікчемним, згірш усіх нікчем,
Люблю його останнім перельотом
І небо замикаю тим ключем.

Душа летить із вирію за Гоголем
В гніздо пречистих і скорботних рук.
Душа моя відчайсно незагосна,
Їй дише вслід морозом Басаврюк.

А в небі тихо. І немає стелі.
І тільки видно, як віддалеки
Він хмарою химерною шинелі
Нам зігріває різдвяні зірки.

І тільки тужно, бо не досяпитись,
І тільки журно, бо нема й нема,
До неба встати. З неба зір напиться.
Душа живе ще, хоч і смерть німа.

„З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ: ШЛЯХАМИ ТВОРЧОЇ ДОЛІ М.ГОГОЛЯ”

Микола Гоголь – геніальний російський письменник, але витoki його творчості – в українській культурі. Українець за походженням він з дитинства добре знав українські казки, пісні, бувальщини. Саме вони насичували його уяву, що створила прекрасні „Вечори на хуторі поблизу Диканьки”, „Миргород”.

Гоголь створює не просто народні характери, а саме образ України, своєрідний материк на карті всесвіту, де центром є Диканька. Він відкриває цей материк для усього людства. Як справжній дослідник, знайомить читача з мовою, якою говорять „поблизу Диканьки”, навіть подає словничок найбільш уживаних слів. Описує природу, розповідає про людей, їхні вірування, звичаї, їхні радощі і скорботи. І все це пройняте такою великою любов’ю, таким захопленням, що неможливо лишитися байдужим.

Неможливо лишитися байдужими і до людей, про яких розповідає автор. Коваль Вакула з повісті „Ніч перед Різдвом” щиро і віддано кохає красуню Оксану і ладен на все заради неї, навіть дістати черевички, що носить цариця. І горда красуня розуміє, що немає кращого хлопця, ніж Вакула, і не треба їй вже царициних черевичків. Гоголь ніби збирає голоси своїх героїв і говорить разом з ними мовою, що схожа на пісню.

І разом зі своїми героями він створює чудову книгу, сповнену любові до людей, живих почуттів, яскравого світла і страшної темряви.

Ліричний образ України, створений Гоголем у „Вечорах...” назавжди ввійшов у Європейську літературу. Захоплено їхню появу зустрів Олександр Пушкін. Палким шанувальником їх був і Тарас Шевченко. Саме він відзначив, що фантастичні, майже казкові повісті розкривають глибокий, самобутній розум автора і його ніжну любов до людей. Великий Кобзар, виходець із самих глибин народних, високо цінуючи Гоголя, присвятив йому вірш, який так і називається „Гоголю”.

За думою дума роєм вилітає;
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може й бог не бачить.

Кому ж її покажу я:
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?

Всі оглухли – похилились
В кайданах... байдуже...
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже.

А, що вродить з того плачу?
Бошлова, брате...
Не заревуть в Україні
Вольнії гармати.

Не заріже батько сина,
Свої дитини,
За честь, славу, за братерство.
За волю України.

Не заріже: викохає
Тай продасть в різницю
Москалеві. Цебто, бачиш,
Лепта удовиці
Престолові – отечеству
Та німоті плата
Нехай, брате, А ми будем
Сміяться та плакати.

(Шевченко „Гоголю” в кн. „Кобзар” с.214)

Після „Вечорів...” Гоголь став відомим і модним письменником і міг цілком присвятити себе творчості. Він пише низку повістей: „Як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем: Коляска; „Ніс” В 1835 р. вийшла у світ перша частина збірника „Миргород. Повісті, які служать продовженням „Вечорів на хуторі біля Диканьки”. Із творів цього збірника особливу славу письменнику принесли „Старосвітські поміщики ” і „Тарас Бульба”. Останній і донині залишається неперевершеним гімном Україні, її героїчному народові, її безсмертному духу.

У повісті „Тарас Бульба” з великою любов'ю, ніжністю письменник змальовує безмежний Український степ: „Чорт вас візьми, степи, які ви гарні! Уся поверхня землі здавалася зелено – золотим океаном, по якому бризнули мільйони різних кольорів”.

Та мета його розповіді – описати Запорізьку Січ – колыску гордого козацького духу: „Та ось вона, Січ!”, - пише він. Ось те гніздо, звідки вилітають всі ті горді й міцні, як леви! Ось звідки розливається воля і козацтво на всю Україну!”.

Микола Васильович показує устрій Запорізької Січі, побут, звичаї козаків, їхні військові походи та подвиги. Реальні події і художній вимисел перелилися в єдине, закінчене ціле: перед читачами постав початок народно-визвольного руху в Україні наприкінці 30-х початку 40-х років XVII століття.

Головні герої повісті „Тарас Бульба”: „...хоч і гинуть фізично, залишаються в народній пам'яті безсмертними, бо переконані, що не загине жодна великодушна справа”. Помираючи, козаки розуміють, що боротьба не закінчена, що їхня смерть – для майбутньої перемоги. У цій вірі заключається героїчний пафос повісті, народне, життєстверджуюче начало. Усьому світові Гоголь довів, що є Україна і українці як нація, а не жителі південних окраїн „малороси” чи „хохли”.

Хто ж такий Тарас Бульба – головний герой однойменної повісті Гоголя?

Це – герой, представник життя цілого народу, цілого політичного суспільства у відому епоху життя. Це – запорізький полковник, що втілює у собі кращі риси українського козацтва.

Тарас Бульба – мужній та відважний воїн, який уславив себе у багатьох боях. Найсвятіша у нього справа – оборона віри та Вітчизни. Цьому він присвятив усе життя, в такому ж дусі виховував і синів. Часто він був до них надто суворий, не показував глибоко прихованої батьківської любові.

Остап і Андрій – сини Тараса Бульби. Вони майже однолітки, молоді, дуже хлопці. Навчалися у Київській академії. Остап ледь не з дитинства мріяв про Запорізьку Січ, кілька разів кидав навчання. І тільки погроза батька зробити його монахом на 20 літ примісила Остапа зробитися сумлінним учнем. За вдачею він був суворим, не прощав образ. Батькові на його глузування сказав: „За образу не подивлюся і не зважу ні на кого”.

Андрій вчився легко, був мрійником, цінував красу, не був байдужим до жінок. Ніжним він був і до матері. Одного разу хлопець познайомився з прекрасною полячкою, хоч і одержав за це тумаків від її челяді.

Коли Тарас Бульба привіз синів на Запорізьку Січ, „швидко обоє молодих козаків стали на добрім рахунку в козаків... Жваво і влучно стріляли в ціль, перепливали Дніпро проти течії – це справа, за яку новачок приймався урочисто в козацькі кола”.

Почався визвольний похід проти утисків пансько-шляхетської Польщі. Автор пише: „За один місяць змужніли і зовсім переродилися пташенята, що тільки-но оперилися, і стали чоловіками: риси обличчя їх, у котрих до цього часу була видна якась юнацька м’якість, стали тепер грізними і сильними. А старому Тарасу любо було бачити, як обоє синів його були одними з перших”.

Остапу ніби на роду був написаний шлях битв і подвигів. Він був хоробрим, розважливим і холоднокривним воїном, через це його як і мріяв батько, у битві під Дубно обрали курінним. Загинув мужній воїн, як герой, не промовивши й слова під тортурами ворогів.

Андрій спочатку теж „увесь поринув у чарівну музику куль і мечів”. Він не вмів розраховувати і обдумувати в бою, летів напролом і часто творив чудеса військової майстерності. Та доля звела його знову з колишньою коханою полячкою, яка опинилася в осадному місті. Краса дівчини так полонила його, що він забув про все – і про батька, і про присягу, і про вітчизну. Це його й погубило. Андрій виступив в бою на боці поляків, проти своїх козаків-товаришів, і був покараний. Батько власноручно убив його за зраду, не дозволивши братові навіть поховати його по-християнськи. Так безглуздо загинула молода сила, козацький цвіт.

Були сини одного батька, та не одного характеру й не однакової долі. Тому й загинули – один патріотом, героєм на славу вітчизні, а другий – зрадником на власне безчестя й горе батька.

Разом із „Тарасом Бульбою” в російську літературу ввійшла Запорізька Січ, яка веде свій родовід від Київської Русі, від тієї незборимої руської сили, яку за висловом Гоголя, нікому не пересилити.

На відміну від героїзованого українського народу, російський народ – побачений письменником за страшною постаттю поміщицької імперії – є здебільшого або споєний рабською психологією кріпак, або ті самі мертві селяни, котрих скуповує Чичиков, герой поеми „Мертві душі”. Головна ідея у даному творі набуває анекдотичності епізодів. Кожен епізод мандрівки Чичикова демонструє страшний симптом загального укладу життя. Купівля людських душ не є чимось старим, що виродилося. Павло Іванович уособлює щось нове, що лякає його співрозмовників своєю незвичайністю. Навіть Собакевич – втілення темного й непохитного поміщицького ладу – відчуває певну стурбованість. Звідси і характерна для гоголівської поетики деталь: і дубові меблі в будинку були теж „стурбованої властивості”. разом з Чичиковим в дім приходять щось нове і щось тривожне. Але воно якимось дивним чином пов’язане з напівдикомою „ведмежою” натурою господаря дому. І проект Чичикова не такий уже й фантастичний з погляду поміщицької психології.

Книгам Гоголя суджене вічне життя. Микола Гоголь – мабуть, чи не єдиний письменник, який пишучи твори мовою російською, умів прищепити читачеві цікавість і любов до мови української. Світ багато довідався про Україну, про її народ, про її біди з творів Гоголя. Він відкрив Україну всім націям. Його твори не знають забуття. Вони невмирущі.

ГОГОЛІВСЬКИМИ СТЕЖКАМИ ПО УКРАЇНІ

Багато місць на Україні пов'язано з перебуванням російського письменника. Вони – наша національна святиня, кожен дотик до них допомагає розумінню особи Гоголя, наближає нас до його творчості.

Усе життя Гоголя можна назвати дорогою. Як свідчать спогади сучасників, лише в дорозі він захоплювався, відчував натхнення і приплив нових сил. Дороги вели гоголя до Москви і Петербурга, Рима і Парижа, Гамбурга і Єрусалима. Однак, усі шляхи починалися з його рідного дому, з України, сюди завжди повертався думкою і душею. Мабуть є сенс в цьому, що Микола Гоголь народився прямо в степу, бо майже все життя письменник провів у дорозі. У нього ніколи не було своєї сім'ї, тому Гоголь був дуже відданий своїм батькам і сестрам.

З особливою любов'ю були оспівані письменником Великі Сорочинці, Диканька, Миргород, Василівка-Яновщина...

Полтавське село Великі Сорочинці подарувало світові великого Гоголя... У скромному будиночку місцевого лікаря Трохимовського і провів перші тижні свого життя майбутній письменник.

1929 р. тут було відкрито літературно-меморіальний музей. Під час Великої Вітчизняної війни фашисти пограбували та знищили цю святиню. Після війни на тому ж місці було споруджено новий будинок музей, у створенні якого взяли участь кращі музеї, бібліотеки, інститути країни.

Великі Сорочинці оспівані їх уродженцем у „Сорочинському ярмарку”. І понині земляки Гоголя щорічно наприкінці серпня влаштовують мальовничий, небувалий за розмахом Сорочинський ярмарок, що приваблює тисячі відвідувачів. У розпалі торгів тут з'являються Солопій Черевик та Хівря, Параска і Грицько, чорт та рудий Панько. І, звичайно ж, сам Микола Васильович, і довго триває ця театралізована вистава, і лунають звуки музики, і не змовкають голоси.

У небагатий маєток батька – село Василівку – Яновщину (нині Гоголеве), де минуло дитинство майбутнього письменника, привезли маленького Миколу з Великих Сорочинців через кілька тижнів після народження. Потім він приїздив сюди на канікули, відвідував рідні місця, коли був вперше почув казки, перекази, чудові українські пісні, усе те, що хвилювало і назавжди припало йому до серця.

Тут, у Василівці, ріс, набирався перших вражень великий письменник. Може, береги тихої Говтви, навколишні поля досі пам'ятають молодого, замріяного Гоголя. Тут поховано його батьків... У колі сім'ї батько і мати Гоголя виховували дітей у душі любові до Батьківщини, народу, навчали шанувати набутки вітчизняної культури, розвивався письменник.

В рідному селі він спілкувався з своїми майбутніми героями, і в цьому спілкуванні, у єднанні з природою, у читанні книжок формувалися основи його світогляду. Звідси, з Василівки, батьки возили його до своїх родичів і друзів, де він дивився постановки батькових п'єс і потім довго переживав чарівність цих спектаклів.

Час не зберіг ані будинку Гоголів, ані флігеля, в якому працював Микола Васильович, ані тих інших будівель садиби. Не залишилося і селянських хат, що стояли неподалік. Але чисельні малюнки та фотографії будинків того часу допомогли повністю відновити садибу. Тепер у селі Гоголевому відкрито заповідник – музей М.В.Гоголя, який відвідують численні шанувальники великого письменника.

З життям та творчістю письменника тісно повезене село Диканька. Це тут, серед українських селян, він черпав оригінальні сюжети, яскраві романтичні і гумористичні образи для своїх повістей та оповідань. Це їхню тонку, образну, народну мову він підслухав і вклав у уста своїх героїв. Не випадково свою першу книгу Гоголь назвав „Вечори на хуторі біля Диканьки”.

Земля України! Це вона вигодувала, викохала великого письменника, і то не лише фізично, а й духовно – з дитинства наділивши його красою своєї

поезії, буянням пісенної творчості, епічною величавістю дум, фантастичністю казок, переказами й легендами, дивовижно щедрою барвистою образністю – всіма багатючими плодами народного духу.

Гоголь у найплідніше свої творчі роки зберігав духовний контакт з життєвим середовищем, яке оточувало його в дитинстві і ранньому юнацтві. Багато про що, наприклад, говорять нам гоголівські зошити українських пісень. Вони засвідчують те, що письменник прекрасно знав живу мову народу, не раз він власною рукою переписував десятки народних пісень.

Серед гоголівських місць на Полтавщині – село Кибинці, що належало Трощанському. У його будинку серед гостей бували Капніст і Муравйови – Апостоли, місцеві поміщики і прості козаки. Частим і бажаним гостем був і батько Гоголя – Василь Опанасович. А маленький син його Микола жадібно вбирав образи всіх, кого бачив у будинку родича. Багато з них стануть героями його оповідань, повістей, комедій. На все життя запам'ятає майбутній письменник захопленість і піднесення сценічних вистав, що зародяться у його серці бажання писати комедії.

Під час навчання у Полтаві, а потім у Ніжині Гоголь часто відвідував знайомих селян, розмовляв з ними, слухав їх розповіді. 1826 року він почав вести „Книгу всякої всячини, або підручну енциклопедію”, куди записував українські народні пісні, оповідання, вирази, випишував цитати з „Енеїди Котляревського та з інших книг. Цього часу стосуються і його перші літературні спроби: вірші, балади, віршована трагедія „Розбійники”, сатира „Брати Твердиславичі – слов'янська повість”, сатира „Дещо про Ніжин, або Дурням закон не писаний”. У ліцеї Гоголь пише ідилію „Ганц Крожельгартен”.

Нині в старовинному корпусі ліцею розмістився Ніжинський педагогічний інститут імені М.В. Гоголя. Над входом – меморіальна дошка, напис на якій повідомляє, що у цих стінах вчився Гоголь. Тут шанобливо бережуть пам'ять про великого письменника. Кілька залів відведено під літературно – меморіальний музей Гоголя.

Нижче Канева, на високій дніпровій круті, розкинулось мальовниче село Прохорівка. Поблизу цього села, на Михайловій горі – хутір, який також називають Михайловою горою. Тут довгі роки жив М.О.Максимович – видатний діяч науки і культури серед 19 століття.

Перший ректор Київського університету, активний збирач українського фольклору, тонкий знавець мови і літератури, історії та ботаніки, видавець літературного альманаху. Він був близьким з Пушкіним і Міцкевичем, Шевченком і Герценом. З Гоголем же Максимовича пов'язувала найтісніша дружба, про що свідчить їх надзвичайно тепле, сповнене взаєморозумінням листування.

Гоголь палко любив і Київ, часто приїжджав сюди, мріяв оселитися назавжди, працювати тут. Особливо гостро це бажання виявилось у нього, коли в Києві було відкрито університет, а ректором його став Максимович. Гоголь з піднесенням і захопленням пише йому: „Туди, туди! У Київ! У древній і прекрасний Київ! Він наш...”

Про прагнення викладати Гоголь писав і Пушкіну, просив його по клопотати про надання кафедри загальної історії у Київському університеті. Захоплений майбутньою діяльністю, письменник працює над статтею „Про викладання та викладацьку роботу в Києві”. Готуючись до неї, Гоголь думав написати історію України, історію Росії, загальну історію, збирав українські народні пісні, Легенди, оповідання. На жаль, мріям цим збутися не судилось. Пушкін активно сприяв йому, звертався з проханням до міністра, але Гоголю у кафедрі було відмовлено. Письменник так гостро пережив невдачу, що аж захворів.

Одним з найулюбленіших занять Гоголя у Києві були прогулянки по садах, парках, вулицях, околицях; спілкування з людьми із народу, слухання оповідань, вуличних діалогів, пісень лірників та Кобзарів.

Жаданий, улюблений Київ знайшов відтворення у повістях Гоголя „Страшна помста”, „Вій”, „Тарас Бульба”.

Тепер неможливо сказати, звідки побачив Гоголь Дніпро, коли народилися у його душі безсмертні рядки. Чуден Дніпр при тихой погоді...”. Невідомо, яке саме місце мав на увазі автор, написавши „Шумить, гримить околиця Києва: осавул Горобець справляє весілля свого сина”. Невідомо, де на лівому березі був „хутір пана Данила між двома горами, у вузькій долині, що збігає до Дніпра”.

Яскраво змальований у „ Вії ” базар на Подолі був не зовсім там, де нині височить сучасна будівля Житнього ринку. Невпізнано змінився Київ, але він свято береже пам'ять про Гоголя – на Русанівці, у новому районі поблизу Дніпра, письменникові споруджено пам'ятник ; його ім'ям названо одну з вулиць, бібліотеку; його п'єси йдуть на сценах Київських театрів, клубів.

Ще одне місце, пов'язане з перебуванням Гоголя на Україні – Одеса. Перше недовгочасне відвідування цього міста відбулося по весні 1848р., коли письменник повертався морським шляхом з подорожі. Через епідемію холери він затримався в одеському карантині і майже був позбавлений можливості зустрічатися зі знайомими, потім недовго жив у місті і бачився з друзями.

Вдруге письменник приїздить до Одеси, щоб провести тут зиму 1851 року. Це рішення він приймає у зв'язку з тим, що бувшим хворим, важко переносив холодні петербурзькі та московські зими, прагнув у теплі краї.

„ Слабка моя натура так уже влаштована, що відчуває життєвість лише там, де тепло ненапалене ” – пише Гоголь з Одеси. Жив він у будинку свого родича Трощанського. Самопочуття письменника поліпшується. Він часто буває на свіжому повітрі, ходить до моря, настрій у нього кращає. Він зустрічається з приятелями, буває у міському театрі, де читає з артистами, п'єси Мольєра і свої сцени; обговорює можливість постановок і чисто театральні подробиці. Наприкінці березня 1851р. Гоголь виїжджає з Одеси.

Знайомство з місцями, пов'язаними з іменем Гоголя, дозволяє глибше зрозуміти творчість великого письменника, котрий залишив своїм нащадкам неоціненні скарби, про які винятково точно сказав Олесь Гончар:

„ В один з приїздів Гоголя до Яновщини на тому боці ставка з'явився з його волі свіжо насипаний курганного типу горб – Гоголь хотів мати поблизу якесь уз вишення для огляду, щоб йому краще бачити околицю. Після смерті письменника не раз уночі підкрадалися до цього горба шукачі скарбів, не раз встромляли до нього лопату ті, хто, довірившись чуткам, уявляли собі, буцімто у тій ще не розритій могилі лежать закопані його скарби. Наївні люди, нічні ці Копачі, вони не підозрювали, що найдорогоцінніші скарби Гоголь залишив у житті цілком відкритими! Залишив їх у вигляді цього блакитного неба і прозорого повітря, які разом з мальовничістю рідних ландшафтів, разом з красою душі народної назавжди увійшли до його безцінних творів, чию глибину нащадки знов і знов відкривають сьогодні для себе ”.